

Znanost in kultura

Filozofija in znanost (1919)

Filozofija in znanost sta sistemski vedi. Glavna razlika med njima je, da znanost poudarja izključno metodo indukcije, zaradi česar jo tudi imenujemo veda, ki poteka od dna navzgor; po drugi strani pa filozofija pristransko poudarja metodo dedukcije in jo zato imenujemo veda, ki poteka od zgoraj navzdol. V antiki, ko je prevladovala metoda dedukcije, je obstajalo samo ime filozofija; to, kar danes imenujemo znanost, pa je bilo v celoti zajeto v filozofiji.

Če kali človekove modrosti izvirajo iz mitov, fetišističnih šeg, antropomorfnih božanstev, oseb boga gromovnika in boginje strele ter ostalih vraževerij, potem so vse te stvari predmet znanosti; pogovori o izvoru sveta, razlage človekovega rojstva in smrti, kitajski velikan Pangu in bog stvarnik (Ganshengdi), indijski bog Brahma in nauk o samsari ter pripovedi o stvarjenju sveta iz Stare zaveze pa so vsi predmet filozofije. Toda med njimi jih je veliko tudi predmet znanosti. Izvorno so ti miti sestavljali nepopolne sisteme. Ko pa so jih približali vsakodnevnim človeškim zadevam, je nastala religija. Takšni so: običaji češčenja prednikov na Kitajskem, indijski Brahman, perzijska religija ognja¹ in judovska Stara zaveza. Njihova teorija na splošno obsega tudi predmete sodobne znanosti. Več pa je seveda tistih, ki so povezani s filozofijo. Pozneje ljudi v zanosu znanstvene misli tovrstne arbitrarne religije niso več zadovoljevale. Z opazovanjem stvari so prišli do lastnih stališč in razlag. Ravno to pa je

1 Op. prev.: zoroastrizem.

bil tudi začetek filozofije. Tako so nastale dogme, ki v svoji vsebini mejijo na naravni svet, kot so na primer: kitajska nauka o osmih trigramih in petih elementih, staroindijska *šaddaršana*² in starogrška kozmologija. Pod pritiskom sodobnikov se je iz teh nauk razvil filozofski skepticizem, katerega glavni kitajski predstavnik je bil Shaozheng Mao. (*Xunzi*, »You Zuo«: Konfucij je dejal: »Ljudje imajo pet slabih lastnosti in med njimi ni kraje. Prva lastnost je imeti razum z uvidom in ga uporabljati za nevarne stvari. Druga je odločno izvajati sprevržena dejanja. Tretja je dobro zagovarjati neresnične besede. Četrta je v spominu nositi pokvarjene stvari in jih predstavljati kot široko učenje. Peta pa je sledenje napačnim stvarem in to tajiti. Poslanec Mao je imel hkrati vseh pet slabih lastnosti! Tako je imel v svojem zasebnem življenju dovolj sredstev, da je okoli sebe zbral pripadnike, ki so uspešno delovali kot skupina. V svojih govorih in razpravah je bil dovolj dober govorec, da je zatajil svojo sprevrženost in zaslepil množice. Njegova moč je bila takšna, da se je lahko postavil proti temu, kar je bilo pravilno, in v tem stal osamljen. Tako je postal bahavi junak malega človeka.« Prav tukaj se kažejo podobnosti z grškim sofizmom.) Ker skepticistične filozofije, kot so indijske heterodoksne šole *šaddaršane* in grški sofizem, niso zmogle dolgo ohranjati človeških src, so jih kmalu nadomestile moralne filozofije, kot npr. Konfucijeva filozofija na Kitajskem, indijski budizem in Sokrat v antični Grčiji. Potem ko se je oblikovala Budova religija, so njene interpretacije privedle do vznika metafizike. Ta je v svojem nadaljnjem razvoju vedno ustvarjala in predstavljala religiozno filozofijo, ki pa nima nikakršne povezave z znanostjo. Konfuciju je sledil Zhuangzi in Sokratu Platon; oba sta težila k metafiziki. Konfucijev sodobnik je bil Mozi in za Sokratom je prišel Aristotel; oba sta se hkrati ukvarjala tudi z znanostjo. Naslanjajoč se na Zhuangzijevo filozofijo se je oblikovala Šola nesmrtnih, podpiral pa jo je tudi religiozni daoizem. Platonovo filozofijo je zagovarjala krščanska religija, v kateri se je kmalu oblikovala tudi neoplatonistična filozofija. Tukaj lahko vidimo še en primer tega, kako se je filozofija ponovno preobrazila v religijo. Ker je na Kitajskem mohizem propadel in izginil, se v prihodnosti nikoli ni razvila znanost, konfucijanci, ki so častili Konfucija, pa za časa dinastije Han niso bili sposobni izstopiti iz okvira sholastične filozofije. Kljub temu, da je v zahodni religiji srednjeveška sholastična filozofija zavirala razvoj človekovega znanja, pa zaradi impulzov, ki so prihajali s strani aristoteljanstva, zgodovinske vene znanosti niso bile popolnoma odsekane. Za kulturnim preporodom³ se je kot posledica postopne prenove idejnega sveta osnovala naravoslovna znanost. Na ta način sta filozofija in znanost povezani s skupnim izvorom.

2 Op. prev.: šest ortodoksnih (*astika*) filozofskih šol.

3 Op. prev.: renesansa.

To, kar so v antiki imenovali filozofija, se danes pogosto hkrati imenuje tudi znanost. Platon je filozofijo razdelil v tri velike skupine: retoriko,⁴ fiziko in etiko. Retorika je bila pojmovana kot ključno vezivo med navedenimi tremi vrstami filozofije. Po drugi strani je Aristotel filozofijo delil na teorijo in prakso. V domeno teorije so spadale analitična tehnika (logika), metafizika, matematika, fizika in psihologija. Kot praktične discipline pa so bile pojmovane etika, politika, retorika in poezija. Takšen koncept filozofije so imeli tudi novodobni filozofi, kot sta bila Bacon in Descartes. Bacon je vede razdelil v tri velike skupine: spominske študije, kot je zgodovina; domišljjske študije, kot je poetika; idejne študije, kot je filozofija. Filozofija se znotraj sebe deli še v tri podskupine: naravno religijo, kozmologijo in antropologijo. Kozmologija se dalje deli na študije o naravi (fizika) in nauk, ki ima za glavni cilj naravo (metafizika). Naravoslovje se deli na opisne študije narave (konkretna fizika) in razlagalne študije narave (abstraktna fizika, kot sta fizika in kemija). Antropologija vsebuje dve skupini: posameznika in družbo. Pod kategorijo posameznika spadata fiziologija (ime, ki ga Bacon uporablja za medicino) in psihologija (obsega logiko in etiko). Pod družbo spada politologija. Prvo poglavje dela *Principia philosophiae* Descartes nameni uvodu v epistemologijo in metafiziko, drugo poglavje je posvečeno očrtu mehanične fizike, tretje kozmologiji, četrto pa razlagi fizike, kemije in fiziologije. Pripovedovalec svoj pregled enači s kompendijem o celotni znanosti. V samem uvodu Descartes še doda, da je filozofija sinteza vsega človeškega znanja. Glavne veje filozofije so: 1. metafizika; 2. fizika in 3. mehanika, ki zajema medicino, fizikalno mehaniko in etiko. Filozofija tako združuje vso znanost.

Pri nekaterih mislecih sta bili besedi filozofija in znanost istopomenski. Hobbes je filozofijo delil na tri dele: fiziko, antropologijo in politiko. Hkrati je govoril, da teologija in zgodovina (naravna in politična) ne spadata pod filozofijo. Kako to? Po njegovem mnenju zato, ker nista znanosti. Locke je filozofijo razdelil samo na dva dela: prvega je predstavljala fizikalna (imenoval jo je tudi filozofija narave), drugega pa uporabna filozofija (etika, logika itd.). Leta 1696 je slavni angleški matematik John Wallis v govoru ob ustanovitvi Kraljeve znanstvene družbe dejal:⁵ Člani te družbe se osredotočajo na filozofske raziskave, ki presegajo religijo in politiko. Predmet (naših) raziskav so: fizika, anatomija (seciranje), morfologija, astronomija, navtika, statistika, magnetizem, kemija, mehanika in eksperimentalna naravoslovna znanost. Jaz in drugi diskutanti razpravljamo o krvnem obtoku, o venah, o Kopernikovem

4 Op. prev.: tudi »logika«.

5 Op. prev.: britanska Kraljeva znanstvena družba (*Royal scientific society*) je bila ustanovljena že leta 1660. John Wallis naj bi sicer igral pomembno vlogo v procesu njenega ustanavljanja.

nauku, o naravi kometov in novih zvezd, o Jupitrovih satelitih, o izboljšavah teleskopa, o teži zraka in o vprašanju obstoja popolnega vakuumu. Na kratko, naše raziskave obsegajo vso tako imenovano novo filozofijo. To imenujemo znanost, filozofija in nova filozofija. V 18. stoletju je Wolff oblikoval splošni sistem filozofije. Filozofijo je razdelil v tri dele. Prvi del so predstavljale naravna teologija, psihologija in fizika. Ta veja je bila model znanosti. V drugi del so spadale logika, praktična filozofija, relevantna za psihologijo, in mehanika, ki se je skladala s fiziko. Tretji del je predstavljala ontologija kot znanost, ki povezuje in raziskuje vse fenomene. Tudi tukaj je bila znanost zaobsežena v filozofiji sami. Kant je v *Kritiki čistega uma* človeško znanje razdelil v dve vrsti: apriorno in aposteriorno. Apriorno je inherentno, aposteriorno pa izhaja iz izkušnje. Prvo so vtisi in misli, drugo pa je analitična metoda. Prvo tvori metafiziko (filozofijo), drugo pa znanost. Tako med filozofijo in znanostjo obstajajo vnaprej zarisane meje.

Ravno zaradi tega so za Kantom nekateri idealistični filozofi snovali nauke, ki zavračajo znanost. Fichte je na primer dejal: »Filozofiji ni treba slediti nobenim izkustvom, ampak se preprosto odvija v apriornem spoznanju.« Schelling je šel še korak dlje: »Metoda naravoslovnih raziskav je slepa in brez idealov. Zato je bila pri Baconu filozofija uničena, Boyle in Newton pa sta uničila znanost.« Ko je Hegel dokončal svojo fenomenologijo, je bila znanost nič drugega kot skupek raznovrstnih fragmentov znanja, medtem ko naj bi bilo resnično znanje vsebovano samo v filozofiji. Tako kot so v tem času obstajali filozofi, ki so zavračali znanost, so, potem ko se je znanost razvila, obstajali znanstveniki, ki so zavračali filozofijo. Striktno rečeno pa večina tako imenovanih filozofij sploh ni znanost, ampak neka vrsta sofizma, ki vse stvari pojasnjuje na osnovi ene vrste čutnega ali razumskega fenomena ali pa določen obskurni nadnaravni pojem na čudodelen način pomeša in razglasi za najbolj univerzalno idejo. Vsi ti so osupljivo vulgarni! Da v vseh teh medsebojnih zasmehovanjih ni nobene resnice, ni treba posebej poudarjati. Pri tem pa obstaja samo eno dejstvo, na katerega moramo biti nujno pozorni: z razvojem znanosti se je domena filozofije postopoma ožila.

Od 16. stoletja dalje se je koncept akademije pričel postopoma oddaljevati od srednjeveškega. Pri tem so bili najpomembnejši naslednji koraki: 1. Bacon je v logiki na vse pretege zagovarjal metodo indukcije, saj le ta presega Aristotelovo metodo indukcije in je v vseh primerih osnovana na opazovanju resničnega sveta. 2. Leta 1590 so izumili mikroskop, leta 1609 pa še teleskop. Kasneje so izumili tudi merilne naprave, kot so termometer, barometer in merilnike električnega toka, s katerimi so se postopoma opremili pri eksperimentih. 3. Z razjasnitvijo načela delitve dela se je pričelo postopoma obračati

stran od splošne in obsežne filozofije ter usmerjati proti bolj specifičnim znanostim. To je bil tudi vzrok za nastanek vseh različnih vrst znanosti. Kopernik (1473–1543) je razglasil nauk o gibanju Zemlje, Kepler (1571–1639) je odkril zakone gibanja planetov okoli sonca, Galilej (1564–1642) je Keplerjevimi zakonom dodal še zakon Zemljinega kroženja okoli sonca, Newton (1642–1727) pa je odkril splošne zakone gravitacije. Tako je nastala astronomija. Potem ko sta Mersenne (1588–1648) in Snell (1591–1628) odkrila univerzalne zakonitosti akustike in optike in ko je Gilbert opisal splošne zakone magnetizma, je postopoma nastala fizika. K posledičnemu osnovanju kemije je vodila Boyleva (1627–1691) zasnova ideje atoma. S Harveyevim odkritjem sistema krvnega obtoka se je počasi oblikovala fiziologija. Ko je Linne (1707–1778) oblikoval nov sistem rastlinske taksonomije, je nastala botanika. Ko je Cuvier (1769–1832) zasnoval primerjalno anatomijo, se je pričelo raziskovanje živalskega kraljestva – iz *systema naturae* je nastala zoologija. Tako so vsi naravni fenomeni, ki so od davnih časov spadali pod filozofijo, zdaj pripadli novim vejam znanosti. Tudi v študijih duševnih pojavov, kot je na primer psihologija, se danes že uporabljajo eksperimentalne metode, področje preučevanja pa se organizira v znanost. Te metode sta odkrila Weber (1795–1878) in Fechner (1801–1887), utemeljil pa jih je Wundt. Iz tega sta se nadalje razvili še Fechnerjeva induktivna estetika in Meumannova eksperimentalna pedagogika, ki sta se prav tako odcepili od filozofije in postali samostojni znanosti. Tudi v ostalih vedah, kot so sociologija, etika, antropologija, primerjalna religiologija in primerjalno jezikoslovje, ki so nekoč spadale pod filozofijo in v katerih se je uporabljala izključno deduktivna metoda, danes že prevladuje induktivna metoda, tako da se bodo kmalu spremenile v znanost. Kaj bo torej na koncu sploh še ostalo znotraj domene filozofije?

Albert Lange je menil, da bo v prihodnosti filozofija samo še literatura o idejah. Heglovi učenci in zagovorniki pa so menili, da bo filozofija prihodnosti zgolj še zgodovina filozofije. Da mora literatura vsebovati načela filozofije, je dandanes že povsem jasno. Nova filozofija se mora roditi iz zasnove povzetka idejne zgodovine. Poleg tega mora zgodovina filozofije nujno postati glavni tabor filozofije. Čeprav so se posamezne veje filozofije od nje odcepile in se spremenile v posamezne znanosti, se naloge filozofije ne končajo pri tistih dveh, ki smo ju omenili zgoraj. Na splošno lahko omenimo tri zadolžitve: 1. Filozofska načela posameznih znanosti. Matematična filozofija se imenuje razpravljanje o filozofskih načelih z uporabo matematičnih aksiomov. Če pa o filozofskih načelih razpravljamo s pomočjo splošnih fizioloških zakonov, se to imenuje filozofija fiziologije itd. 2. Sinteza vseh vrst znanosti. Naravna filozofija je na primer filozofija, ki spaja splošne zakone različnih vrst znanosti,

odpravlja njihova medsebojna razhajanja in razlaga pregrade med njimi. Naloga filozofije je tudi vse splošne zakone, ki jih prinašajo naravoslovne znanosti, uporabiti v duševnih znanostih, združiti splošne zakonitosti naravoslovnih in duševnih znanosti ter določiti najvišja načela. Taka sta, na primer, Comtov empiricizem in Spencerjeva sinteza filozofskih načel. 3. Temelji metafizike se po eni strani nahajajo v sintezi načel različnih vrst znanosti, po drugi strani pa metafizika izvira iz misli, ki se je postopoma razvijala skozi zgodovino filozofije. Filozofija mora ponuditi nove rešitve in odgovore na vsa nerešena vprašanja, povezana s tema dvema vidikoma metafizike. Tak primer je Bergsonova kreativna evolucija. Konec koncev se filozofska načela vseh znanosti in njihova sinteza še vedno dogajajo na sredi poti med znanostjo in filozofijo. Nad znanostjo je potem edino še metafizika. Čeprav je ta metafizika, ki obstaja za razcvetom znanosti, precej drugačna od tiste, ki je obstajala v obdobju, ko je bila znanost še nezrela in v povojih, je to danes lahko dokaz, kako znanost in filozofija svetita druga ob drugi in se medsebojno izpopolnjujeta.

Umetnost in znanost (1921)

Vsi udeleženci ste se izšolali na specializiranih šolah in vsi ste študirali znanost. Tisto, kar pa sam precej raje raziskujem, je umetnost, zato vam bom danes predaval o odnosu med umetnostjo in znanostjo.

Psihologijo lahko razdelimo na tri ravni: Prva so naše težnje, druga je naše znanje in tretja so naša čustva. Težnje se izražajo v obliki vedenja in jih uvrščamo v območje etike. Znanje se uvršča v območje posamičnih znanosti, čustva pa v območje umetnosti. Ljudje se v osnovi vedemo subjektivno, pri tem pa ne moremo opustiti čustev in znanja. Če hojo razumemo kot vrsto vedenja, se moramo najprej pozanimati, po kateri poti moramo kreniti in ob kateri uri moramo prispeti. Ko nam je to jasno, smo pridobili znanje o poti. Če nas hoja ne bi zanimala, sploh ne bi hodili in nikoli ne bi prišli na cilj. Če je nogomet neke vrste vedenje, se moramo najprej naučiti, kako brcniti žogo. Ko se to naučimo, imamo znanje, kako igrati nogomet. Če nas to ne zanima, ne bomo nikdar dobro igrali nogometa. Pri čustvih in znanju torej ne moremo biti pristranski, kakor tudi pri umetnosti in znanosti ne moremo ene izmed njiju zavreči.

Znanost in umetnost se razlikujeta. Znanost se poslužuje konceptov, umetnost pa neposrednega opazovanja. Če bi imeli pred sabo cvetico, bi jo v znanosti uvrstili med nebinovke ter jo označili kot rastlino, ki spada med žive organizme. K vsemu pristopamo s konceptom. Če pa cvetico gledamo skozi oči umetnika, ima določeno obliko in barvo, ki se nam zdi lepa. Če se imenuje cvetica ali ne, sploh ni pomembno. Da bi se pri tem spraševali, kakšne so

nebinovke, rastline in živi organizmi, nam ne pride na misel. Če imamo pred sabo mizo, jo bomo v znanosti opisali kot razmerje med ploskvijo in štirimi nogami, ki se mora skladati z načeli kinetike. In če to razširimo na katerokoli drugo obliko mize, gre prav tako za določena načela. Mizi podobna stol in klop prav tako ustrezata temu načelu. To nato razširimo na strehe in stebre, ki morajo prav tako ustrezati določenim načelom. Tu spet vidimo, da se znanost poslužuje opisovanja s pomočjo konceptov. Če pa mizo pogledamo skozi oči umetnika, nas zanima le razmerje dolžine in širine, ustreznost in velikost nog ali ustreznost debeline. Kako se vse to povezuje z drugimi mizami ali pohištvom, nas ne zanima.

Čeprav umetnost ni enaka znanosti, lahko prav v vseh znanostih uporabimo umetnikov pogled.

182

Aritmetika je izjemno suhoparna znanost, a v umetnosti obstaja t.i. zlati rez, pri čemer so med pravokotnimi predmeti najlepši ravno tisti, katerih širina in dolžina nastopata v razmerju tri proti pet, pet proti osem, osem proti trinajst itn. Tudi pri krogih je tako.

Morfologija pozna točko, črto in ravnino, in če sledijo strogim načelom, niso zanimive. Posamične enote na slikah vzorcev pa v enem delu sestojijo iz pik in ravnih črt, vijug, trikotnikov, štirikotnikov, krogov ipd. Oblika arhitekture ali predmetov v celoti sestoji iz ravnih linij in njihovih razporeditev. Mar ni to lepo?

Višina tonov v akustiki je določena le s tem, kolikokrat v sekundi glasbilo zavibrira, pri čemer pa lahko glasbila, združena v partituri, ustvarijo visoko glasbo.

Barve v optiki se razlikujejo izključno po valovni dolžini, medtem ko lahko pri poskusih s čustvi v umetnosti ugotovimo, da rdeča, rumena in podobne barve človeka vzburi, medtem ko ga barve, kot sta modra in zelena, pomirjajo. Če kombiniramo nasičene in nenasičene barve, lahko vzbudimo razna čustva.

Mineralogija je nastala izključno zaradi uporabe mineralov, vendar lahko zdaj zaradi nje občudujemo prečudovite kristale, barve zlata in dragih kamnov, ki nam razveselijo oko.

Prek biologije lahko razumemo razlike in podobnosti v zgradbi živali in rastlin, torej fiziološke funkcije, vendar lahko zaradi tega opazujemo tudi lepoto cvetov in listov različnih rastlin ter kožuhov in perja različnih živali in njihovih delov. Vsak umetnik na kipih, slikah ali okrasnih predmetih uporablja materiale, s katerimi se biologi vsakodnevno srečujejo.

Prek astronomije lahko razumemo načela gravitacije med nebesnimi telesi in število ozvezdij, vendar sta čarobnost luninega sija in nenavadna svetloba

zvezd tista, ki ju književniki občudujejo že zadnjih nekaj tisoč let, mi pa imamo nekaj več priložnosti, da to občudujemo.

Glede na primere, navedene zgoraj, si lahko znanstveniki v prostem času izberejo določeno vrsto umetnosti in tako negujejo svojo osebnost, prav tako pa lahko na področju svoje raziskovalne stroke dodajo nekaj umetniške vrednosti. Mar ni to tako, kot da bi ubili dve muhi na en mah?

Velikokrat lahko vidimo, da so tisti, ki se ukvarjajo le z znanostjo in nikoli ne posežejo na področje umetnosti, precej monotoni in dolgočasni. Poleg službe kot nujnosti za preživetje se povprečni znanstveniki v prostem času ukvarjajo z nižjerazrednim zabavljaštvom, medtem ko ugledni znanstveniki postopoma zbolijo za psihopatološkim sovraštvom do sveta. Ker se poklicno ukvarjajo z znanostjo, so preveč omejeni na koncepte, analizo in mehanske funkcije. Kakšne vrste živa in spremenljiva stvar je človek? Gledano le skozi oči znanosti, ga lahko seciramo, a pri tem vidimo le nekaj kosti in mišic. Če analiziramo še njih, gre le za nekaj vrst primarnih gradnikov. Če bo znanost še napredovala, bo zagotovo ustvarila živega človeka, kakor danes počnemo s stroji. Hkrati pa ni reči, ki lahko ubeži vzročnosti. Ker smo se danes zbrali na tem simpoziju, lahko na osnovi skrajnega kavzalizma rečemo, da je vse to vnaprej določeno. Zakaj sem tokrat prišel v Hunan, zakaj sem danes prišel na prvo učiteljišče, zakaj sem govoril ravno o teh rečeh, zakaj ste prišli poslušat ravno vi? Vse to je posledica nekaterih vzrokov, pri čemer ne gre za stvar svobode. Ne glede na to, ali gre za življenje in smrt človeka, obstoj ali propad države, uspeh ali uničenje sveta, gre pri vsem za mehanske funkcije in pri tem ne more obstajati svobodna volja, ki bi jih lahko spremenila. In če privzamemo takšen mehanski življenjski ali svetovni nazor, ne le da ne bomo imeli zanimanja do sebe in ljubezni do naše družbe, temveč bomo tudi v znanosti ostali kakor kopije in ne bomo premogli ustvarjalnega duha.

Da bi se temu izognili, moramo poleg znanja gojiti tudi čustva, poleg ukvarjanja z znanostjo se moramo posvetiti tudi ukvarjanju z umetnostjo. Ko se bomo zanimali za umetnost, se nam ne bo zdelo le, da ima življenje smisel in vrednost, marveč bomo tudi raziskovanju v znanosti pridali nekaj poguma in živosti. Prosim vas, da to poskusite.

Objavljeno v Beijing daxue ribao [Dnevnik pekinške univerze], št. 813, 22. februar 1921, in št. 814, 23. februar 1921.

Kitajski duhovni preporod (1923)

Danes bo tema mojega predavanja kitajski duhovni preporod. Kitajska je od Evrope zelo oddaljena, prav tako pa so pismenke in kitajski jezik Evropejcem težko razumljivi. Zato se kitajska misel le stežka razširi v Evropo. Večina informacij, ki jih o Kitajski dobijo v Evropi, pride iz zapisov popotnikov, del pisateljev o Kitajski ali kratkih novic v dnevnem časopisju. Popotniki so na Kitajskem preživeli le nekaj mesecev, pa že mislijo, da so prepotovali celotno deželo, vendar so videli le njeno površje. Pisatelji, ki v svojih delih pripovedujejo o Kitajski, večinoma zapisujejo zelo površna opazovanja. Kar pa se tiče dnevnih časopisnih novic, jih je le malo resničnih. Tako je pravi obraz Kitajske večkrat predstavljen napačno.

Evropejci večinoma menijo, da je Kitajska skrivnostna dežela, ki je ni mogoče razumeti. V resnici pa lahko tisti, ki razumejo tako Evropo kakor tudi Kitajsko, ugotovijo, da sta si različni le na površju, korenine njune civilizacije pa so skoraj enake. Še bolj očitno je, da sta si razvojni poti obeh civilizacij podobni. Če je ena civilizacija hitrejša ali počasnejša, je to zaradi vpliva okolja itd. V zgodovini je bila Evropa blizu državam, ki so imele že precej razvito civilizacijo, zato je lahko prevzela njihovo kulturo, to pa je razlog, da je duhovni preporod v evropski zgodovini že zelo zgodaj postal zgodovinsko dejstvo. Kitajski pa so bila blizu ljudstva, ki, razen Indije, niso imela posebne civilizacije. Tisočletja se je kitajska civilizacija razvijala na določenem območju in sledila določenim lastnostim, zato se je njen duhovni preporod pričel šele zdaj.

Potrudil se bom, da bom kitajsko civilizacijo ob bok postavil evropski in njen razvoj primerjal s časovnim razvojem evropske civilizacije. Ta sega vse do Egipta, Grčije in Rima. Kasneje je Evropa privzela hebrejsko kulturo, v srednjem veku pa se je razvila sholastika. Zatem je privzela arabsko kulturo ter se istočasno ozrla nazaj v Grčijo in Rim; tako se je razvila renesansa. Od takrat sta se počasi razvijali znanost in umetnost – in nastala je današnja civilizacija.

Kitajska kultura je že med letoma 2700 in 2000 pr. n. št. razvila kmetijstvo, gozdarstvo, obrtništvo, trgovino in druge gospodarske panoge. Izoblikovala je fevdalizem in despotizem. Imela je sistem prava in izobraževanja, kozmologijo, medicino, glasbo, kiparstvo in slikarstvo, prav tako kakor Egipt.

V času med letom 1200 in 3. st. pr. n. št. so bili, kot lahko beremo v knjigi *Zhou li [Obredi dinastije Zhou]*, obedovanje, oblačenje, bivanje, zdravljenje in pokop natančno načrtovani. Na področju kmetijstva so se pričeli kazati zametki geologije in kemije, na področju obrtništva pa zametki rudarstva, zlatarstva, keramičarstva ipd. Vsa področja so prinesla plodne raziskave. Na področju izobraževanja se je v grobem izoblikovalo šolstvo vse od nižjih do visokih šol, poudarjali pa so celo predporodno vzgojo. Na področju umetnosti so se urejenost glasov, kombinacije barv in vzorcev ter izbira materiala in oblike skladale z načeli umetnosti. Pet faz– voda, ogenj, les, kovina in zemlja– pri Mojstru Jiju (Ji zi) je na las podobnih štirim elementom neba, zraka, vode in zemlje pri Empedokleju. Konfucij, ki je življenjsko filozofijo videl kot osnovo izobraževanja in poučeval s pomočjo pogovorov, je na las podoben Sokratu. Mojster Lao (Lao zi) in Mojster Zhuang (Zhuang zi), ki sta v globočinah neznanega prišla do načina obvladovanja sveta in stvari, sta na las podobna Platonu. Mojster Mo (Mo zi), ki je poučeval matematiko, fiziko, logiko, politiko in moralo, pa je na las podoben Aristotelu. Preostali filozofi in legalisti so močno podobni tistim iz Grčije in Rima.

V 1. st. n. št. je na Kitajsko iz Indije prišel budizem, ki je bil podoben filozofiji Mojstra Laota in Mojstra Zhuanga, vendar je bil malo bolj silovit in kričeč, zato so ga sprejeli kot religijo. V tem času je bilo prevedenih in napisanih veliko del, izoblikovale so se nove šole, ki jih do tedaj v Indiji ni bilo. Dogajanje je bilo v primerjavi z evropskim neoplatonizmom še bolj plodno.

Med 11. in 17. stoletjem so konfucijanski učenjaki privzeli indijsko filozofijo in razvili obstoječi sistem vednosti. Njihovo strogo vedenje lahko primerjamo s stoicizmom, njihovo globoko misel pa s sholastiko. To obdobje je primerljivo z evropskim srednjim vekom.

Po 18. stoletju so se učenjaki podali v raziskovanje jezika, zgodovine in arheologije, pri tem pa so uporabili enake metode kot evropski znanstveniki.

To je pričetek kitajskega duhovnega preporoda. Ker evropske naravoslovne znanosti še niso prišle na Kitajsko, je bilo območje raziskovanja še vedno nekoliko omejeno.

V zadnjih tridesetih letih je na Kitajskem veliko učenjakov doseglo visoko izobrazbo ter odšlo na študij v Evropo in Ameriko. Tako so pravo evropsko kulturo prinesli na Kitajsko in s tem nanjo močno vplivali. To je podobno srečanju z indijsko kulturo in z vplivom arabske kulture na Evropo ter pomeni začetno obdobje duhovnega preporoda na Kitajskem. Danes si tisti, ki so pridobili visoko izobrazbo in delujejo na različnih področjih, v veliki večini prizadevajo, da bi Kitajski predstavili evropsko kulturo ali z moderno znanstveno metodologijo reorganizirali obstoječe vedenje, tako da bi postalo uporabno v moderni družbi. Število šol in učencev se iz dneva v dan povečuje. Izobraževanje žensk, ki je bilo pred tem vedno spregledano, se prav tako razvija – danes praktično vsaka univerza ali specializirana šola sprejema ženske. Poleg teh novih šol je še veliko starih, ki na podeželju skrbijo za širjenje osnovne izobrazbe. Vsako leto se v Evropo ali Ameriko na študij odpravi na tisoče mladih študentov in študentk, ti intelektualci pa si bodo v prihodnosti prizadevali za kulturni preporod. Lahko torej ugotovimo, da napredek, narejen do sedaj, ni majhen, je pa, če ga primerjamo s površino Kitajske in njenim prebivalstvom, še vedno nezadosten. Ker je dežela velika in njeno prebivalstvo številčno, lahko napredujemo le počasi. Naj to ponazorim s primerjavo: če bomo v majhno skodelico vode dodali malo sladkorja, bomo takoj dobili sladek okus. Če pa v skodelico dodamo veliko vode in želimo dobiti enako sladek okus, moramo dodati sladkor in upoštevati čas topljenja.

Trenutne razmere na Kitajskem se zdijo nekoliko nemirne, vendar je to le posledica revolucije iz leta 1910. Ta revolucija je imela namen v celoti preobraziti Kitajsko. To ji je tudi uspelo, le da je bilo pri tem povzročena nekaj nemira, ki pa je le začasen in se bo sčasom ponovno spremenil v red. Kljub političnim nemirum se napredek ni ustavil. Zadnjih nekaj let lahko naraščajoče število novih tovarn in bank ter vedno intenzivnejše zunanje trgovanje služi kot odlični dokaz za to. Po mojih izračunih se bo v štiridesetih letih na Kitajskem udeležil napredek, ki mu je bila Evropa priča med 16. in 19. stoletjem. Takrat bo kitajska kultura enakovredna evropski in bo k svetovnemu napredku prispevala prav toliko kot ona.

Ko govorimo o svetli prihodnosti Kitajske, se lahko spomnimo na »rumeno nevarnost« Viljema II. Nemškega, ki je bil prepričan, da vzpon Kitajske nujno pomeni njen vdor v Evropo, kar za belce predstavlja veliko nevarnost. Tudi to je nesporazum. S pomočjo temeljev pettisočletne kitajske misli želim

pokazati, da se bo po tistem, ko se bo kitajska kultura razvila, zagotovo spojila z evropsko. Še več, Kitajci in Evropejci bodo nedvomno postali dobri prijatelji. V nadaljevanju bom poskusil naštetih nekaj najpomembnejših temeljnih značilnosti kitajske misli.

Populizem

V skladu s teorijo učenjaka Mencija iz 4. st. pr. n. št. je moral kraljev naslednik okrog leta 2400 pr. n. št., potem ko ga je podprl kralj, dobiti tudi podporo ljudstva. Učenjak Mojster Ji (Ji zi) iz 12. stoletja pr. n. št. pravi: »Če je kralj naletel na težavo, se je moral o njej poleg uradnikov posvetovati tudi z ljudstvom.« V 12. st. pr. n. št. je že bil vzpostavljen sistem, kjer se je moral kralj o pomembnih rečeh posvetovati z ljudstvom. V tistem času je kralj rekel: »Kar vidi nebo, prihaja iz tega, kar vidi ljudstvo. Kar sliši nebo, prihaja iz tega, kar sliši ljudstvo.« Učenjak Mencij iz 4. st. pr. n. št. je rekel: »Ljudstvo je najpomembnejše, kralj pa najmanj.«

Prav tako je trdil, da se mora, ko kralj odloča, koga zaposliti ali koga usmrtiti, »ljudstvo strinjati, da ga lahko zaposli ali usmrti«. Vsaka razprava o dobrih in slabih kraljih ali uradnikih vselej vključuje razpravo o tem, ali so pridobili srce ljudstva ali ne. Kar se tiče razredov plemičev in ljudstva, so jim učenjaki iz 6. st. pr. n. št., kot sta Konfucij in Mojster Mo, nasprotovali. Do 4. st. pr. n. št. sta bila razreda postopoma odpravljena, po 3. st. pa v celoti opuščena. Vsak politik je bil, če ga niso izvolili sokrajani, s pomočjo uradniških izpitov izbran s strani vlade. Tako lahko revolucija izpred dvanajstih let cesarstvo v celoti zamenja z republiko.

Kozmopolitizem

Zgodovinarji so prepričani, da so okrog leta 2400 pr. n. št. kraljevine sobivale v miru. Konfucij je v 6. st. pr. n. št. razvoj politike razdelil na tri ravni. Prva raven je videti ljudstvo svoje države kot svojo lastno družino, necivilizirana ljudstva pa kot ljudi, ki so zunaj. Druga raven je videti ljudstvo vseh kraljevin kot svojo lastno družino, necivilizirana ljudstva pa kot ljudi, ki so zunaj. Tretja raven pa je necivilizirana ljudstva obravnavati kot del svoje civilizacije ter s tem poenotiti svet. Vsi ljudje so plemeniti, takšen svet pa se imenuje svet velikega miru. Konfucijevi učenci so spisali delo *Da xue [Velika učenost]*, ki poleg urejanja posamezne kraljevine govori tudi o svetovnem miru. Zato kitajski učenjaki niso nikdar zagovarjali pristranskega nacionalizma.

Pacifizem

Ker Kitajska nikoli ni poudarjala nacionalizma, med učenjaki ni bilo takšnih, ki ne bi nasprotovali agresivni politiki in zagovarjali moralne politike. Okrog leta 2300 pr. n. št. je neki zgodovinar dokumentiral tole zgodbo: V času cesarja Yuja se dežela Miao ni hotela pokoriti, in četudi so tja poslali vojsko, se ni predala. Zato so vojskovanje opustili ter pričeli z izobraževanjem in vzgojo. Minilo je sedemnajst dni in dežela Miao se je pokorila. Konfucij je v 6. st. pr. n. št. govoril: »Če se oddaljena ljudstva niso pripravljena pokoriti, potem jih k sebi povabimo z načeli kulture.« Mojster Mo je v istem stoletju zagovarjal vojsko in samoobrambo, agresivne dežele pa je primerjal s tatovi. V 7. st. pr. n. št. so se vojne zaključile, v 4. st. pa so nekatere šole že zagovarjale popolno opustitev vojskovanja. Mencij pravi: »Tisti, ki se rad vojskuje, bi moral odslužiti najvišjo kazen.« Nekdo drug je rekel: »Da se rad vojskujem, je velik zločin.« Med naslednjimi rodovi literatov ni bilo takšnih, ki ne bi opisovali grozot vojne in opevali miru. Danes moramo zaradi strahu pred tujim imperializmom poudarjati telesno vzgojo, da bi bil prav vsak pripravljen na vojskovanje, vendar moramo to početi le z namenom samoobrambe in ne napadanja.

Egalitarizem

Največji problem današnjega sveta je prepletanje delavskega razreda in kapitala. V Rusiji so to težavo že rešili z zelo grobo metodo, ki je osupnila ves svet. Dvomim, da bi Kitajska lahko postala boljševiška, zagotovo pa ne bi bila tako okrutna. Kitajska je v starodavnih časih že doživela bolj sproščeni brezprodukcijski sistem. Po Menciju in zgodovinskih zapisih iz 2. st. n. št. je na Kitajskem med letom 2300 in 4. st. pr. n. št. obstajal sistem enakopravnosti, kjer so 900 *mujev* zemlje označili z 1 *fangom* in ga razdelili na devet kvadrantov. Sredinskih sto *mujev* je bilo javno polje, zunanjih osem pa so si razdelile družine. Pri tem je vsaka družina poleg svojih sto *mujev* pomagala obdelovati tudi javno polje. Ljudje so pri dvajsetih letih dobili zemljo, pri šestdesetih pa so se upokojili. Za ljudi pod dvajsetim in nad šestdesetim letom starosti je skrbela država. Ta sistem se je do leta 2300 pr. n. št. nekoliko spremenil, vendar se je država v 1., 5. in 11. st. n. št. poskušala k njemu vrniti. Četudi pri tem ni bila uspešna, lahko vidimo, da ta sistem ni nikoli zares izumrl. Med 4. st. pr. n. št. in 19. st. se je veliko političnih teoretikov zavzemalo za njegovo obnovo. V teoriji sta ta sistem izpred pet tisoč let in država, ki je izumila kmetijstvo, temeljila na reku: »Če neki moški ne obdeluje polja, bodo lahko zaradi tega nekateri umrli od lakote. Če neka žena ne tke, bodo lahko nekateri umrli zaradi

mraza.« To pomeni, da morajo delati vsi. Xu Xing je v 4. st. pr. n. št. trdil, da bi morali kralji, prav tako kakor ljudstvo, obdelovati polja. Plemiški razred ne bi smel dopustiti, da zanj skrbi ljudstvo, drugega pa sploh ni treba omenjati. Konfucij je še rekel: »Ne trpimo, ker bi bilo [virov] malo, temveč ker so neenakomerno razporejeni. Prav tako ne trpimo zaradi pomanjkanja, temveč ker ne živimo v miru.« Rekel je tudi: »Nihče ne mara bogatih reči kar tako vreči na tla, [treba jih je dobro izkoristiti], a si jih ne smemo lastiti sami. Kar se tiče moči, nihče ne mara biti brez moči. Ne bi je smeli imeti le za svoje dobro.«

Če povzamem, enakomerna razporeditev dela in proizvodnih sredstev je bila ves čas del splošne kitajske miselnosti. Politični teoretiki so se zatekali k načelu: »Naj bo čim več ljudi bogatih in ne revnih«, pri čemer so zelo bogati imetje enakovredno razdelili med sinove in hčere, po nekaj delitvah pa se je preneslo na druge ljudi. Poleg tega so morali bogataši prispevati sredstva za preživetje svojega ljudstva, prijateljev in sorodnikov, pri čemer je bil manjši del sredstev namenjen gradnji skupnih polj in šol, večji pa organiziranju javnih dogodkov in dobroteljnosti. Če je bil med bogataši kak sebičnež, ki svojega imetja ni želel deliti z drugimi, so nanj zagotovo gledali z zaničevanjem. Poleg tega je bilo življenje bogatašev podobno življenju revežev; v kitajski zgodovini torej razreda bogatašev in revežev nista bila tako zelo oddaljena. S tem ko so na Kitajsko prodrli nova velika podjetja, je z njimi prišlo tudi vse, kar je povezano z dobrim odnosom do delavcev, kar je Kitajska hitro privzela. Po drugi strani pa delnice podjetij ne smejo biti v lasti manjšine, zato se tu ne more razviti evropski kapitalizem. Če bomo še naprej sledili teoriji enakovrednosti proizvodnih sredstev in ko ji bo sledil ves svet, se bo Kitajska lahko mirno uveljavila, pri čemer zagotovo ne bo treba uporabiti marksističnega razrednega boja in tako ne bo skrbi s komunizmom.

Verski liberalizem

Grški Aristotel je nekoč izpostavil zlato sredino, vendar se ta ni skladala s splošnim ekstremizmom narave evropskega človeka, zato je to idejo privzelo le malo Aristotelovih naslednikov. Na Kitajskem so prosvetljeni kralji že od leta 2400 pr. n. št. sredino izpostavljali kot izhodišče za vsa dejanja. Nato je Konfucij v 6. st. pr. n. št. strastno zagovarjal nauk o sredini. Ta ne pomeni prekomernosti ali nedoseganja. Pomeni sredino med dvema nasprotnima si naravama, npr. med trdim in mehkim. Do meje sredine ni reči, ki jih ne bi bilo mogoče uravnati. Zato na Kitajskem nikoli ni bilo verskih vojn kakor v Evropi – vojna med krščanstvom in islamom ali znotraj krščanstva med protestantizmom in katolicizmom. Kitajska v splošnem veruje v kult prednikov, ki se je

potem, ko so ga dopolnili konfucijanski učenjaki, v celoti preobrazil v zavestni spomin z nemističnimi simboli. To je podobno Comtovemu pojmu religije človečnosti. V preteklosti so se politeistične religije zlile v verski daoizem, ki s konfucianizmom ni bil v nasprotju. Ko je na Kitajsko prišel budizem, je bilo enako; pri tem so bili pozorni na podobnosti med konfucianizmom in budizmom. Skratka, Kitajci so v razlikah vedno iskali podobnosti in jih nato uskladili, kar je povsem drugače kot pri Evropejcih, ki izhajajo iz razlik. Tako je bilo, ko sta na Kitajsko prodrli islam in krščanstvo. V številnih knjigah piše, da sta si krščanstvo in konfucianizem v predpostavkah podobna, da naj bi v obeh religijah obstajali voditelji, ki so zaradi pretiranega zagovarjanja lastne religije napadali drugo. Vendar med običajnimi ljudmi zaradi religije le malokdo pričenja spore. Zato je bil verski liberalizem, preden je v Evropi postal del ustave, na Kitajskem že dolgo realnost.

V Evropi je veliko ljudi do Kitajcev ksenofobnih, pri čemer so še posebej sovražni do tujih religij. To utemeljujejo z dogajanjem v času boksarske vstaje, kar pa je velik nesporazum. Če malo raziščemo vzroke za njen izbruh, nam to kmalu postane jasno. Spomnim se, da so nekaj let pred začetkom vstaje Nemci, ker je nekdo ubil dva nemška katoliška duhovnika, zasedli območje Jiaozhou. To nasilno dejanje je bilo še hujše od nedavne italijanske zasedbe grškega otoka Krf. Danes tej potezi Italije nasprotuje ves svet, ko pa je Nemčija pritiskala na Kitajsko, ni nasprotoval nihče. Kako to, da se tako imenovana pravičnost tako lahko spremeni? In ne le, da temu niso nasprotovale, številne države so Nemčijo posnemale. Tako so v treh letih vsa kitajska pristanišča zasedli tujci. Ob teh nasilnih dejanjih so ti na Kitajce le malokrat gledali kot na ljudi. In ko govorim o tujih misijonarjih, se vprašam, koliko je pravih misijonarjev in koliko je takšnih, ki so počeli reči izven obsega svoje religije. Ne vem. Njihova religija ljudi uči medsebojne ljubezni, medtem ko sami ljudi delijo na več skupin.

Pri tem v imenu moči vlade večkrat ovirajo dejanja kitajske politike in prava. Na primer, če so njihovi verniki zagrešili zločin in če so jih uradniki kaznovali, so se neposredno vmešali, prekinili sojenje ali preprosto zahtevali, da človeka izpustijo. In to še ni vse. Tisti verniki, ki jih je sodišče zaradi kazni odredilo poiskati in prijeti, so se večkrat skrivali v cerkvah, ki so tako postale njihovo zatočišče. Ne le, da takšne reči težko sprejemamo na Kitajskem, menim, da bi v katerikoli državi to le stežka prenašali. Reči, ki sem jih omenil, so neposredni in posredni vzroki za boksarsko vstajo. Takrat je bilo v cesarski sobani mandžurskega dvora veliko političnih veljakov, ki so se jezili zaradi neuspehov diplomacije in vojne ali pa so zaradi sovraštva do nepravičnega vedenja tujcev do Kitajcev gojili maščevalnost. Takoj ko se je boksarska vstaja pričela, so

lahko izkoristili priložnost. Na podlagi tega lahko rečemo, da so bili za takratno dogajanje delno krivi tujci sami. Da se danes krivda v celoti prenaša na Kitajsko, je povsem nepravilno. Razen provinc Zhili in Shanxi se nikjer v državi s tem niso strinjali. V južnem delu Dolge reke in na jugu so bili vsi tujci deležni posebne obrambe. Zato boksarska vstaja ni bila dejanje vseh državljanov, to je zdaj jasno.

To so temelji kitajske misli, kot jih vidim sam. Zato si upam trditi: ko bo duhovni preporod na Kitajskem uspešen in ko se bo Kitajska prerodila, ne bo predstavljala nevarnosti za Evropo, temveč si bosta deželi pomagali ter si prizadevali za mednarodne odnose in za splošno srečo ljudi.

Predavanje na belgijski Delavski univerzi Charleroi, 10. oktobra 1923.

Kulturno gibanje ne sme pozabiti estetskega izobraževanja (1919)

Trenutno kulturno gibanje se je iz evropskih in ameriških držav že razširilo po Kitajski. Kakšna osvoboditev! Ustvarjalnost! Novi miselni val! Novo življenje! Vsi krogi množično poročajo o tem, to ni več sveža novica. Toda kultura ni preprosta, temveč zapletena stvar, gibanje ni puhlica, ampak potrebuje praktično uresničitev. Osvetliti mora zapleteno resničnost in proučevati znanost. Spodbujati mora nov navdih in uvid ter uporabiti umetnost. Izobraževanje o znanosti je na Kitajskem že pognalo kali. Izobraževanja o umetnosti pa, razen mehanskega poučevanja glasbe in risanja v osnovni šoli, tako rekoč ni.

Izobraževanje o lepih umetnostih ne le vzbudi zanimanje, da bi presegli razmišljanje o koristi in škodljivosti, ampak tudi združuje ljudi, razcepljene zaradi predsodkov in razlikovanja med sabo in drugim, ter vzdržuje trajni mir v srcu. Ljudje, ki jih bremenijo individualni konflikti in vplivi iz okolja ter se vključujejo v val kulturnega gibanja, se ne morejo izogniti trem vrstam zablod: 1. Videti so zelo razumljivi, a pogosto kritizirajo druge, ko pa dobijo priložnost za samouresničitev, se pustijo zatreti malim slabostim in si ne morejo kaj, da ne bi zapadli v žrtveno ideologijo. 2. Sposodijo si dobro ideologijo za zaščitni talisman, se predajajo zaničevanja vrednim željam, vse dokler ne izgubijo ugleda in propadejo, pozivajo nasprotno stranke, da njihovo omadeževanost napeljejo na božje ideologije, in s tem zavirajo napredek. 3. Skušajo uporabiti enostavne metode, ki v kratkem času

postanejo skrajna ideologija, ko nekajkrat naletijo na prepreke, pa menijo, da ni nobenega upanja, zato razvijejo pesimizem vse do stopnje samomornosti. Kaj niso te tri zablode postopno postale vidne? Ali povprečni ljudje, ki se imajo za prebujene, lahko še ne opazijo tega?

Narodi sredi kulturnega napredka, ki izvajajo izobraževanje o znanosti, še posebej popularizirajo izobraževanje o umetnosti. Strokovna vadba poteka v obstoječih umetniških šolah, šolah za umetniške spretnosti, šolah za odrsko umetnost ipd. Univerze imajo predavanja in inštitute za literaturo, estetiko, umetnostno zgodovino, muzikologijo ... V družbi so popularne javne umetnostne galerije in muzeji, v njih razstavljeni predmeti pa so bodisi podarjeni s strani zasebnih lastnikov ali kupljeni z javnim denarjem – oboji so zelo dragoceni. Potekajočasne razstave in koncerti, v narodnih in javnih gledališčih se odvijajo dramske, pevske in plesne predstave, pa tudi glasbene dramske predstave,¹ vse to zaradi slavnih književnikov in glasbenikov. Nastopajoči so v veliki meri strokovno izobraženi, imajo ideale in odgovorno srce. Glavne ulice v mestu imajo ne le drevorede, marveč so gredice med njimi tudi zasejane s sezonskim cvetjem. Na križiščih nekaterih avenij so urejeni trgi z velikimi drevesi, vodnjaki, cvetličnimi gredicami in kipi. Manjša mesta imajo vsaj en javni park, v velikih mestih pa jih je več. Prav tako se ohranja naravno gozdno drevje za okras, taki parki so najbolj svobodni. Vse javne in zasebne zgradbe, razstavljeni predmeti, knjižne in slikovne tiskovine, oglasi vseh vrst – vse to se konstituira v umetnikovem konceptu. Zato se prav vsakemu človeku občasno ponudi priložnost biti v stiku z umetnostjo. Kaj lahko – razen nekaj novih idej na področju besedne umetnosti – pokažemo mi? Kaligrafija in slikarstvo sta nacionalna esenca, a posnemata starodavne umetnike. Kaligrafije in slike prednikov so bile sicer odkupljene, a so luksuzni predmeti ter si jih ne more ogledati vsakdo. Arhitekturnega kiparstva nihče ne raziskuje. Glasna mešana gledališča uprizarjajo preprosto glasbo in ničvredne drame. Ko se sprehajaš po mestnih ulicah, vidiš le od kočij zaprašen zrak, na vratih trgovin so nalepljene le dolgočasni novoletni kupleti,² na stojnicah pa prodajajo grdi, prostaški rožnati papir. Ko v takih okoliščinah govorimo o življenju, kaj lahko navdihnemo živahne in prefinjene občutke? Zato od gospodov, ki vodijo kulturno gibanje, željno pričakujemo, da ne bodo pozabili na estetsko izobraževanje.

Prevedla Mojca Pretnar

-
- 1 Op. prev.: Cai Yuanpei uporabi izraz *kebaiju*, kar napeljuje na vrsto kitajske dramske predstave, pri čemer *ke* pomeni gibanje telesa, *bai* pa prepevanje poezije *ci*.
 - 2 Op. prev.: novoletni kuplet je del dekoracij na obeh straneh vrat ob kitajskem novem letu, festivalu pomladi. Gre za par verzov, ki sledijo določenim pravilom.